

کد خبر: 19532 تاریخ خبر: شنبه 17 آبان 1404 - 17:23

رأی وحدت رویه شماره 870 هیأت عمومی دیوان عالی کشور با موضوع قابل استماع نبودن دعوای دارنده چک صیادی مبنی بر الزام صادرکننده به ثبت چک در سامانه

1404/8/10

شماره 110/10021/9000

مقدمه

جلسه هیأت عمومی دیوان عالی کشور در مورد پرونده وحدت رویه شماره 1404/12 ساعت 8 روز سه شنبه، مورّخ 1404/7/22 به ریاست حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای محمّدجعفرمنتظری، رئیس محترم دیوان عالی کشور، با شرکت آقایان رؤسا، مستشاران و اعضای معاون کلیه شعب دیوان عالی کشور و با حضور حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای سیدمحسن موسوی، نماینده محترم دادستان کلّ کشور در سالن هیأت عمومی تشکیل شد و پس از تلاوت آیاتی از کلام الله مجید، قرائت گزارش پرونده و طرح و بررسی نظریات مختلف اعضای شرکت کننده در خصوص این پرونده و استماع نظر نماینده محترم دادستان کل کشور که به ترتیب ذیل منعکس می گردد، به صدور رأی وحدت رویه قضایی شماره 870 ـ 1404/7/22 منتهی گردید.

الف) گزارش پرونده

با سلام و احترام

به استحضار می رساند، بر اساس آراء واصله به این معاونت، با توجه به اینکه از سوی شعب سی و دوم و یکصدم دادگاه تجدیدنظر استان تهران، در خصوص الزام صادرکننده چک صیادی به ثبت چک در سامانه صیاد بانک محالّ علیه با استنباط متفاوت از ماده 21 مکرر قانون صدور چک، آراء مختلف صادر شده است، جهت طرح موضوع در هیأت عمومی دیوان عالی کشور، گزارش امر به شرح ذیل تقدیم می شود:

الف) به حکایت دادنامه شماره 140368390010737260 ـ 1403/7/22 شعبه 286 دادگاه عمومی حقوقی تهران، در خصوص دعوای آقای علی رضا ... به خواسته الزام خوانده جهت ثبت یک فقره چک در سامانه صیاد، چنین رأی داده است:

«... دادگاه چون مستفاد از ماده 21 مکرر اصلاحی قانون صدور چک مصوب سال 97 و تبصره آن ثبت چک در سامانه صیادی از شرایط صدور چک است و چکی که بدون رعایت ترتیب مذکور صادر شده باشد تابع مقررات قانون صدور چک قرار نخواهد گرفت، از سویی دارنده ای که علی رغم الزام مزبور در ثبت چک در سامانه صیادی آن را بدون ثبت در سامانه صیادی دریافت نموده باشد، خویش را از مزایای قانون مزبور محروم ساخته است. دعوی بعدی مشارالیه در الزام صادرکننده به ثبت چک را قابل پذیرش ندانسته، حکم به بطلان دعوا صادر و اعلام می نماید. ...»

با تجدیدنظرخواهی از این رأی، شعبه سی و دوم دادگاه تجدیدنظر استان تهران، به موجب دادنامه شماره 140368390014660933 ـ 1403/9/24، چنین رأی داده است:

«... نظر به اینکه تجدیدنظرخواه، چک مورد نزاع را با شرایط عدم ثبت در سامانه پذیرفته است، لذا الزام تجدیدنظرخوانده برخلاف توافق ضمنی تلقی می گردد. نظر به اینکه دادخواست تجدید نظرخواهی و لایحه منضم به آن متضمن اعتراض موجه و مؤثری نبوده و اعتراض به عمل آمده نیز انطباقی با جهات مندرج در ماده 348 قانون آیین دادرسی [دادگاه های عمومی و انقلاب در امور] مدنی نداشته و در این مرحله از رسیدگی مطلب و دلیل جدیدی که قابل تأمل و مؤثر در مقام باشد، ارائه نشده است. همچنین اشکال اساسی بر روند دادرسی و تصمیم متخذۀ دادگاه محترم بدوی وارد نبوده و دادنامه تجدیدنظر خواسته موافق موازین و مقررات قانونی صادر شده است. بنابراین مستنداً به ذیل ماده 358 و 365 قانون مذکور ضمن رد تجدید نظرخواهی دادنامه تجدیدنظر خواسته را تأیید و اعلام می دارد. ...»

ب) به حکایت دادنامه شماره 140391390012296932 ـ 1403/7/28 شعبه هشتم دادگاه عمومی حقوقی تهران، در خصوص دعوای آقای مهدی ... به طرفیت آقای محمدرضا به خواسته الزام خوانده به ثبت یک فقره چک در سامانه صیاد، چنین رأی داده است:

«... با بررسی اوراق پرونده و اظهارات خواهان و دادخواست تقدیمی و نظر به اینکه ثبت چک از حقوق صادرکننده است؛ چرا که ثبت، سبب انتقال چک و بار شدن آثار تجاری بدان است و نمی توان صادرکننده را ملزم به این تعهد بدون رضایت وی نمود بر فرض وجود رابطه قراردادی میان دو طرف و وجود دین برای صادرکننده چک اعطای چک به خواهان تغییر نحوه پرداخت وجه است و این تغییر بدون توافق طرفین امکان پذیر نیست و عدم ثبت چک دلالت بر عدم رضایت دارد و نشانگر این امر است که صادرکننده نمی خواهد آثار و امتیازات اسناد تجاری به نفع دارنده به وجود آید، لذا دادگاه خواسته خواهان را مقرون به صحت ندانسته و مستنداً به مواد 219 قانون مدنی و 197 قانون آیین دادرسی [دادگاه های عمومی و انقلاب در امور] مدنی، حکم به بطلان دعوای خواهان صادر و اعلام می نماید.»

با تجدیدنظرخواهی از این رأی، شعبه یکصدم دادگاه تجدیدنظر استان تهران، به موجب دادنامه شماره 140368390015401735 - 1403/10/3، چنین رأی داده است:

«... از نظر این دادگاه، استدلال دادگاه بدوی مخدوش و رأی صادره مخالف قانون است و از نظر این دادگاه دعوی تجدیدنظرخواه به جهات ذیل موجه و قابل پذیرش است: 1. تعهد ضمنی خوانده برای ثبت چک در سامانه صیاد چرا که طبق عرف رایج در معاملات چک باید به گونه ای تنظیم و صادر شود که قابل وصول باشد و تمام امتیازات چک را داشته باشد چرا که در غیر این صورت اغلب مردم از تحویل گرفتن چک امتناع نموده و چه بسا در صورت آگاهی از تبعات امر از انجام معامله خودداری می نمایند. 2. در اغلب موارد صدور چک، صادرکننده تعهد صریح بر ثبت چک می نماید، لیکن غالباً این تعهد شفاهی بوده و اثبات آن برای دارنده چک دشوار است. 3. برخلاف برخی از نظرات در دکترین حقوقی که الزام به ثبت چک را بی فایده دانسته و طرح دعوی مطالبه وجه چک ثبت نشده را توصیه می نمایند، بایستی دقت نمود که اصل بر آزادی اختیار و اراده اشخاص در انتخاب نوع دعوی بوده و اصل بر قابل استماع بودن دعاوی است و نمی توان اختیار اشخاص را نادیده گرفت، از سوی دیگر استماع دعوی الزام به ثبت چک در سامانه صیاد، آثار قابل توجهی دارد که از آن جمله می توان به موارد ذیل اشاره نمود: الف - امکان برگشت زدن چک و تحمیل محرومیت های مذکور در قانون چک به صادرکننده چک و وادار نمودن او به تکاپو جهت رفع محرومیت ها و سازش با دارنده چک. ب - امکان أخذ قرار تأمین خواسته بدون پرداخت خسارت احتمالی. ج - امکان أخذ اجرائیه بدون محاکمه موضوع ماده 23 قانون چک بدون پرداخت هزینه دادرسی قابل توجه. د - امکان محاسبه خسارت تأخیر تأدیه چک از تاریخ چک تا زمان وصول. 5 - امکان محکوم نمودن تضامنی نماینده شخص حقوقی طبق ماده 19 قانون چک. 6 - طبق تبصره 1 ماده 21 مکرر قانون چک «در مورد چک هایی که پس از گذشت دو سال از لازم الاجراء شدن این قانون صادر می شوند، تسویه چک صرفاً در سامانه تسویه چک(چکاوک) طبق مبلغ و تاریخ مندرج در سامانه و در وجه دارنده نهایی چک بر اساس استعلام از سامانه صیاد انجام خواهد شد و در صورتی که مالکیت آنها در سامانه صیاد ثبت نشده باشد، مشمول این قانون نبوده و بانک ها مکلفند از پرداخت وجه آنها خودداری نمایند. در این موارد، صدور و پشت نویسی چک در وجه حامل ممنوع است و ثبت انتقال چک در سامانه صیاد جایگزین پشت نویسی چک خواهد بود. چک هایی که تاریخ صدور آنها قبل از زمان مذکور باشد، تابع قانون زمان صدور است» مفاد این تبصره بدین معناست که صدور چک امری متفاوت از ثبت مالکیت آن در سامانه صیاد است و در مانحن فیه صدور چک انجام شده و تجدیدنظرخوانده با وجود ابلاغ واقعی هیچ گونه ایرادی در مورد اصالت امضاها منتسب به خود ننموده و گواهی های صادره از بانک مربوط نیز حاکی از صدور چک از حساب وی بوده و مدارک منضم به دادخواست تجدیدنظرخواهی در مورد معامله خودرو و تحویل چک ها در قبال آن حاکی از مالکیت تجدیدنظرخواه بر چک ها است و تجدیدنظرخوانده با وجود ابلاغ واقعی در مقام تبادل لوایح هیچ گونه پاسخی در این خصوص نداده است، حال با توجه به وجود اصل چک ها نزد تجدیدنظرخواه و مالکیت وی بر آنها صرفاً ثبت مالکیت در سامانه انجام نشده که استنباط و تفسیر این دادگاه از تبصره 1 ماده 21 مکرر قانون فوق این است که ثبت مالکیت دارنده چک در سامانه صیاد تکلیف صادرکننده است، نه حق وی و البته ممکن است در معامله ای شرایط مقرر طرفین به گونه ای باشد که برای صادرکننده شرایط خاصی در مورد ثبت مالکیت در سامانه صیاد در نظرگرفته شود که در مانحن فیه، دلیلی بر وجود چنین شرایطی ارائه نشده است. بنابراین با عنایت به شرایط اجابت خواسته و احراز تعهد عرفی و قانونی تجدیدنظرخوانده به ثبت چک های فوق در سامانه صیاد به استناد ماده 220 قانون مدنی و مواد 3، 4 و تبصره 1 ماده 21 مکرر قانون چک، تجدیدنظرخوانده را به ثبت شش فقره چک های فوق (که مبلغ و تاریخ هر کدام در تصویر اوراق چک ها منضم دادخواست بدوی مشخص است) در سامانه صیاد می نماید. ...»

چنانکه ملاحظه می شود، شعب سی و دوم و یکصدم دادگاه تجدیدنظر استان تهران، در خصوص الزام صادرکننده چک صیادی به ثبت چک در سامانه صیاد بانک محال علیه، با استنباط متفاوت از ماده 21 مکرر قانون صدور چک، اختلاف نظر دارند؛ به طوری که شعبه سی و دوم دعوای الزام صادرکننده به ثبت چک در سامانه را نپذیرفته و حکم به بطلان دعوا را تأیید کرده است، اما شعبه یکصدم با پذیرش دعوا، حکم بر الزام صادرکننده چک به ثبت آن در سامانه، صادر کرده است.

بنا به مراتب، در موضوع مشابه، اختلاف استنباط محقق شده است، لذا در اجرای ماده 471 قانون آیین دادرسی کیفری به منظور ایجاد وحدت رویه قضایی، طرح موضوع در جلسه هیأت عمومی دیوان عالی کشور درخواست می گردد.

معاون قضایی دیوان عالی کشور در امور هیأت عمومی - غلامرضا انصاری

ب) نظریه نماینده محترم دادستان کل کشور

احتراماً، در خصوص پرونده وحدت رویه شماره 1404/12 هیأت عمومی دیوان عالی کشور به نمایندگی از دادستان محترم کل کشور به شرح زیر اظهار عقیده می نمایم:

حسب گزارش ارسالی ملاحظه می گردد اختلاف رویه بین شعب سی و دوم و یکصدم دادگاه تجدیدنظر استان تهران با استنباط متفاوت از ماده 21 مکرر قانون صدور چک در خصوص «قابل استماع بودن یا نبودن دعوای الزام صادرکننده چک صیادی به ثبت چک در سامانه صیاد بانک محال علیه» است، به طوری که شعبه یکصدم دادگاه تجدیدنظر استان تهران دعوا را قابل پذیرش دانسته و با نقض دادنامه بدوی، حکم به الزام صادرکننده چک در سامانه صیاد را صادر نموده، لیکن شعبه سی و دوم دادگاه تجدیدنظر استان تهران دعوا را قابل پذیرش ندانسته و دادنامه بدوی را تایید کرده است.

لذا با بررسی گزارش ارسالی در ابتدا لازم می دانم مختصراً مطالبی را در خصوص چک و اهمیت آن محضر استادان محترم عرض نمایم چرا که توضیح در این زمینه ضروری بوده زیرا درک اهمیت "چک صیادی" در واقع درک تحول بزرگی است که در نظام پرداخت و اعتبار رخ داده است.

همانطور که مستحضرید چک برای دهه ها است که مهمترین و رایج ترین سند تجاری در ایران بوده واز این جهت اهمیت خاصی داشته به لحاظ اینکه وسیله پرداخت مطمئن و جایگزین پول نقد برای معاملات در فضای کسب وکار است و امکان خرید نسیه و پرداخت در آینده را فراهم می کند و خود برگه چک، سند معتبری برای اثبات بدهی و میزان طلب است.

اما همین اهمیت و رواج بالا، باعث سوءاستفاده های فراوانی شدکه قبل از قانون جدید، چک های بدون پشتوانه، تقلبی و مفقودی مشکلات عدیده ای ایجاد کرده که به "بحران چک" معروف شد. و به این جهات سیستم قدیمی دیگر پاسخگو نبود و لازم بود انقلابی در این خصوص صورت گیرد و آن هم چیزی نبود جز تولد یک سند هوشمند و امن به نام چک صیادی.

قانون جدید صدور چک و ایجاد "سامانه صیاد" نه یک تغییر کوچک که یک تحول اساسی بود تا چک را از یک کاغذ ساده به یک سند الکترونیکی هوشمند، قابل رهگیری و امن تبدیل کند که این مهم توسط قانونگذار صورت گرفت.

لذا منحصراً اهمیت و مزایای چک صیادی را محضر استادان محترم عرض خواهم کرد.

شفافیت و جلوگیری از تقلب، مثلاً اگر قبل از چک صیادی امکان جعل چک، دستکاری در تاریخ، مبلغ و امضاء بسیار بالا بود و چک های مفقودی به راحتی وصول می شدند اما اکنون تمام اطلاعات چک (شماره، تاریخ، مبلغ، صادرکننده، دارنده) در یک سامانه متمرکز بانک مرکزی ثبت می شود. دیگر جعل چک بی معناست، زیرا اعتبار چک به برگه کاغذ نیست بلکه به ثبت در سامانه است.

از مزایای دیگر چک صیادی ایجاد سابقه اعتباری برای صادرکنندگان چک است. اگر قبلاً یک فرد می توانست بارها چک بلامحل صادر کند بدون اینکه بانک یا مرجع دیگری سابقه جامعی از او داشته باشد، اکنون تمام چک های برگشتی هر شخص در سامانه ثبت می شود. این سابقه، مبنای اعطاء یا لغو امتیازات بانکی است که برای افراد خوش حساب، دسترسی آسان تر به چک و خدمات بانکی فراهم می کند و برای افراد بدحساب ممنوعیت های سنگین مانند ممنوعیت صدور چک جدید، ممنوعیت کارتخوان، ممنوعیت افتتاح حساب جاری و ممنوعیت گشایش اعتبار اسنادی ایجاد خواهد کرد و خود این موضوع بزرگترین ابزار بازدارنده است و اگر سابق بر این فرآیند وصول چک برگشتی طولانی و پیچیده بود، اکنون دارنده چک می تواند به محض برگشت چک، به صورت غیرحضوری در سامانه برای درخواست صدور گواهی عدم پرداخت اقدام کند و با دریافت الکترونیکی این گواهی می تواند بلافاصله شکایت کیفری خود را به صورت آنلاین در سامانه «دعاوی تجاری» ثبت کند. این فرآیند سرعت رسیدگی را به شدت افزایش داده است که مهمترین نکته امنیت حقوقی برای دارنده چک است.

البته این همان بخش مهم موضوع است که چک صیادی به دارنده آن آرامش خاطر می دهد، چرا که از ثبت بودن چک مطمئن است و نگران عدم پذیرش آن توسط بانک نیست. مالکیت او بر چک در سامانه ثبت شده و در صورت مفقودی یا اختلاف، به راحتی قابل اثبات است و از کلیه حمایت های کیفری و حقوقی قانون جدید برخوردار می شود و ابزار قدرتمندی (ممنوعیت های بانکی) برای تحت فشار گذاشتن بدهکار در اختیار دارد.

لذا قانونگذار برای ساماندهی وضعیت چک در نظام بانکی کشور که در سال های گذشته یکی از چالش های جامعه ما از حیث اقتصادی و اجتماعی و قضایی بوده و به منظور شفافیت اعتباری و کاهش ریسک مبادلات در نظام اقتصادی کشور و احیای اعتماد عمومی به چک به عنوان ابزار پرداخت و کاهش تنش های اجتماعی و اختلافات حقوقی در تبصره یک اصلاحی مورخ 1400/1/29 ماده 21 مکرر قانون صدور چک اصلاحی 1397/8/13، به صراحت مقرر داشته که صدور و پشت نویسی چک بدون درج در سامانه صیاد فاقد اعتبار است و به این ترتیب، شرط اساسی اعتبار و شمول قوانین مربوط به چک را ثبت صدور چک در سامانه صیاد تعیین کرده است.

به موجب ماده 319 قانون تجارت و تبصره آن، چنانچه چک فاقد یکی از شرایط اساسی مقرر در قانون باشد، ماهیت تجاری خود را از دست می دهد و دارنده نمی تواند با استناد به مقررات مربوط به چک در قانون تجارت و قانون صدور چک با اصلاحات بعدی آن، از مزایای اسناد تجاری استفاده نماید. و بر این اساس، در صورت عدم ثبت چک در سامانه صیاد به عنوان یکی از شرایط اساسی اعتبار سند به عنوان چک مورد حمایت قانونی، از شمول مقررات مربوط به چک در این قانون خارج خواهد بود.

عرف جامعه امروز بر این است که چنانچه چک به روز باشد و نقداً باید پرداخت شود بلافاصله در سامانه صیاد ثبت می شود و چنانچه چک به روز نباشد و وصول آن موکول به شرط و شروطی باشد از ثبت آن در سامانه صیاد خودداری می شود. و برخلاف ادعای مطرح شده عرف جاری جامعه دلالتی بر تعهد ضمنی برای ثبت چک در سامانه ندارد و چنانچه در زمان صدور، چک در سامانه ثبت نشده و فاقد شرایط مقرر باشد، دیگر نمی توان با الزام صادرکننده، چک را مشمول مقررات چک کرد. این اقدام توالی فاسدی در پی خواهد داشت به طوری که در صورتی که چک با حکم دادگاه در سامانه ثبت شود دادگاه مکلف است با ورود در ماهیت دعوا به این امر رسیدگی نماید که دارنده استحقاق چک را دارد یا خیر؟ و این امر مانع از طرح دعاوی بعدی ابطال اجرائیه خواهد شد. بدون تردید چکی که در سامانه صیاد ثبت شده باشد با توجه به مقررات جدید اصلاحی قانون صدور چک دارای امتیازات قابل توجهی خواهد بود اما این امتیازات مختص چک هایی است که در زمان صدور با قید نام دارنده در سامانه ثبت شده باشد والا چنانچه در زمان صدور، چک در سامانه ثبت نشده باشد و دارنده با این شرایط چک را قبول کرده است نمی توان این آزادی اراده طرفین را نادیده گرفت و برخلاف آن نظر داشت. بنابراین نظر شعبه یکصدم دادگاه تجدیدنظر استان تهران مبنی بر الزام صادرکننده چک بر ثبت آن در سامانه، مخالف اصل آزادی و اراده مشترک اولیه دو طرف خواهد بود.

هدف قانون گذار از مقررات جدید در اصلاحات قانون صدور چک در سال 1397 و 1400، سامان دهی و انتظام وضعیت اقتصادی بازار جامعه و اعتبار بخشی به صدور چک به عنوان معضلی در نظام بانکی و قضایی کشور بوده و با توجه به این مقررات افراد جامعه باید بدانند که اعتبار چک به ثبت در سامانه بانکی خواهد بود و فقط در این صورت است که قانون گذار از آن به عنوان چک حمایت می نماید و نباید با گشودن راهی دیگر این نظام را خدشه دار نمود و روزه ای برای به چالش کشیدن نظام مقرر شده باز نمود.

بنابراین و با توجه به مراتب فوق، در صورتی که چک در زمان صدور در سامانه ثبت نشده باشد به صراحت تبصره 1 ماده 21 اصلاحی قانون صدور چک با لحاظ ماده 319 قانون تجارت و تبصره آن، مقررات تجاری قانون تجارت و قانون صدور چک در مورد چنین سندی جاری نخواهد بود و فقط به عنوان سند طلب مدنی مطابق عمومات قابل استناد خواهد بود و موجبی برای الزام صادرکننده به ثبت چک در سامانه صیاد وجود ندارد و بر این اساس رأی شعبه سی و دوّم دادگاه تجدیدنظر استان تهران را مطابق با قانون و قابل تأیید می دانم.

ج) رأی وحدت رویه شماره 870 ـ 1404/07/22

هیأت عمومی دیوان عالی کشور

مستفاد از تبصره یک اصلاحی مورخ 1400/1/29 الحاقی به ماده 21 مکرر قانون صدور چک، درج عبارت «صدور و پشت نویسی چک بدون درج در سامانه میاد فاقد اعتبار است» در برگه چک های صادره از دسته چک هایی که پس از پایان اسفند 1399 ارائه می شوند، الزامی بوده و تسویه آنها منوط به ثبت در «سامانه چکاوک» بر اساس مبلغ و تاریخ مندرج در سامانه مذکور است و چنانچه در زمان صدور، مالکیت آن در سامانه ثبت نشده باشد، از شمول مقررات قانون چک خارج است. بنابراین اگر دارنده برگه چک، علی رغم درج این عبارت در چک، بدون ثبت در سامانه آن را پذیرفته باشد، به ضرر خود اقدام نموده و از مزایای قانونی چک محروم کرده است. در نتیجه، دعوای وی مبنی بر الزام صادرکننده به ثبت چک در سامانه، قابلیت استماع ندارد. بنا به مراتب، رأی شعبه سی و دوم دادگاه تجدیدنظر استان تهران تا حدی که با این نظر انطباق دارد با اکثریت آراء اعضای هیأت عمومی صحیح و قانونی تشخیص داده می شود. این رأی طبق ماده 471 قانون آیین دادرسی کیفری مصوب 1392 با اصلاحات و الحاقات بعدی در موارد مشابه برای شعب دیوان عالی کشور، دادگاه ها و سایر مراجع اعم از قضایی و غیر آن لازم الاتباع است.

محّمّدجعفر منتظری ـ رئیس هیأت عمومی دیوان عالی کشور

پایگاه ملی اطلاع رسانی قوانین و مقررات کشور
dotic.ir